

23.45x26.64	1	עמוד 14	הארץ - ספרים	24/08/2018	64935620-5
מאגנס - הוצאת ספרים מכתבים אל לוקיליוס - מאת סנק - 25910					

ארז שוייצר

חליץ ישר לא צפוי מצא לו הפילוסוף והמדינאי הרומי בן המאה הראשונה לספירה לוקיוס אניאוס סנקה: זה שנים אחדות מסתובב זמר הפאנק ואמן הספוקן וורד הנרי רולינס, מגיבוריה של תנועת ההארדקור האמריקאית של שנות ה-90, וקורא למעריציו "לזנוח הכל, ולקרוא בסנקה". סנקה דווקא? מה לסנאטור הרומי המיושב בדעתו ולבריון האמריקאי המקועקע, אויב הממסד לכאורה? אולי אפשר למצוא את התשובה בהשוואה קצרה בין בית שיר אחד שלו ובין המכתב הקלאסי הפותח את "מכתבים אל לוקיליוס", אסופה ממאמריו הקצרים של סנקה, שראתה אור בעברית בתרגומה הקולח של דבורה גילולה, שאף הוסיפה לו מבוא מאיר עיניים.

הנה, כך רולינס, בשפת הרעם ונייר הזוכית שלו: No such thing as spare time / No such thing

as free time / No such thing as down time / All you got is life time... go לוקיליוס היקה, כואת עשה, פנה עצמך לעצמך. הזמן שנגזל ממך עד עתה, נשדד אותם אבה, אסוף אותו ושמור עליו... חלק הארי של החיים אובד למנהלים אותם רע, חלק גדול למכתלים את זמנם לשווא, ולכולנו הם אובדים במעשים זרים לרצוננו.

ניצולו הנכון של הזמן, הן במשנתו של סנקה והן בהרע שותיו של רולינס, נגזר מתודעת המוות, ועיקרו, בסיכומו של דבר, חשיבה עצמאית והתמסרות לאורח חיים הולם, ללימוד המידה הטובה והחוכמה. תמורה נפשית משמעותית, המובילה לשחרור מסבל מיותר, דורשת בחינה עצמית נוקבת, על פי עקרונות מנוסחים בקפידה של אסתטיקה, מטפיסיקה ואתיקה. לא פחות מכך, כפי שידגיש רולינס, היא דורשת בחינה ביקורתית מתמדת של מוסכמות. "התרחק ממה שאוהב ההמון", קורא סנקה, ומציע ללוקיליוס – חברו השרוי בסיציליה, שאילו מכוונים מכתביו – להתכנס בתוך עצמו ולהתמיד בלימוד הפילוסופיה.

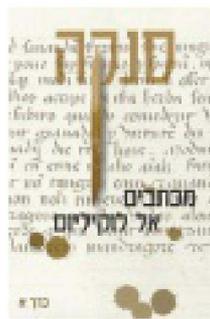
גם ללימוד זה יש סייגים, שעיקרם הימנעות מכל מה

שאינו תורם בדרכו לטיפוח החוכמה והנפש, ובכ"ל זה ספרים, אשר "ריבויים מפזר את הדעת", וכן פלפולים לוגיים המרחיקים את ההוגה מן העיקר ומן הנחוץ. "הדיבור המסור לאמת צריך להיות נקי ופשוט", הוא כותב, ומביא דוגמה המעידה היטב על זריזות לשונו ועל חנה: "הייתי נחשב בצדק למטורף... כאשר חנייתות אויב מכות בשערים, אילו ישתביישל ועסקתי בשאלות שטות כמו, 'מה שאלו איבדת – יש לך קרניים לא איבדת – יוצא שיש לך קרניים'".

פילוסופיה אינה עניין לסקרנות אינטלקטואלית לשמה, ואין לה ערך אלא במימושה. הבנת חוקי הטבע ועקרונותיו, קבלת הגורל, עיון במהות הטוב, דחייה של פיתויים כוזבים (תהילה,

מין ומזון – שלושה דברים שלסנקה עצמו לא חסרו מהם כלל וכלל, אם להודות באמת), טיפוח הידידות, האומץ וההתבוננות הבהירה – כל אלה יביאו לשגשוג אמיתי, לחיים טובים ולא פחות חשוב מכך – למוות טוב, הנושא בחובו השלמה וסיפוק.

בעזרת הרבה דמיון, "מכתבים אל לוקיליוס" יכול היה למצוא מקום של כבוד על מדפי העזרה העצמית בחנויות הספרים. קריאה קשובה בו אכן מרוממת את הרוח ומבטיחה רווחה לרגע. היא לא רק מפנה ורקור חד אל דרכה של הנפש לשטות בעצמה, להסתמך על סמכות חיצונית ולבחור בקל במקום בטוב, אלא אף מלאה עצות מעשיות מלאות קסם. חלקן מובנות מאליהן, אחרות מעוררות מחשבה, ורבות מאוד אקטואליות להפתיע. "אנחנו חושבים שלקנות אפשר רק מה שמשלמים בעדו, ואנחנו מכנים מתנות חנם, כשהתשלום בעדן הוא אנחנו עצמנו", כותב סנקה ומסכם: "אין



מכתבים אל לוקיליוס: כרך א'

סנקה

תרגומה מרומית: דבורה גילולה, עורכת: לאה גילולה. הוצאת מאגנס, 282 עמודים, 98 שקלים

מצעד הענווה

ספרו של הפילוסוף הרומי סנקה, שתורגם עתה שוב לעברית, קורא לחשיבה עצמאית וללימוד המידה הטובה והחוכמה. גם בחלוף כ-2,000 שנה, הוא נותר כלי מזהיר לחניכה רוחנית



מנואל דומינגז סנצ'ז, "מות סנקה", 1871. המוות הטוב נושא בחובו השלמה וסיפוק צילום: Manuel Dominguez Sánchez / Museo del Prado

לאיש דבר זול יותר מעצמו". על הצורך להימנע מתוכניות ריאליטי מסוימות, כלומר על מופעי הגלדיאטורים ברומי, הוא מעיד: "קיוויתי להשתעשע, לשמוע דברי שנינה, להתרווח מעט", ובמקום זאת, "שבתי הביתה רודף בצע יותר, רודף כבוד יותר, תאוותני יותר, אפילו אכזרי ובלתי אנושי יותר".

אלא שסנקה עצמו ידע כמה גדול הפער בין הבנת התיאוריה ובין יישומה בפועל, וכן כמה קל להתפתות להשתמש בהתפלפלות כאמצעי לעקיפת המידה הטובה. החוכמה מבטיחה אושר, הוא מדגיש, אבל "קשה יותר לשמור על החלטות שהחלטת מלהציע חדשות". לפיכך הוא מפציר בלוקיליוס לחזור שוב ושוב אל הנלמד, כמין

מדיטציה יומית, עקבית ועיקשת. הרי הסחות הדעת אורבות תמיד, וכך גם פיתויי הגוף, מנעמי השררה, והעצלות.

בידיו של סנקה, הפורמט הקצר, המכתב הנשלח ומגיע ליעדו שוב ושוב, הוא כלי מזהיר לחניכה רוחנית. זהו לא רק מכשיר לגישור על מרחק פיזי, אלא גם פורמט ספרותי המאפשר דיון תמציתי, רווי רוח טובה, מובאות היסטוריות ודוגמאות אישיות מלבבות, במגוון נושאים הסובבים את השאלה "איך לחיות". כותרות המכתבים (שאינן מופיעות במקור) יעידו על טיבם: לא רק "על קוצר החיים" או "על תכלית הטוב", אלא גם "על ענווה וסומק", "על ריפוי הנפש במסעות" או על "עניוה הלשון הרומית". גם סנקה, מתברר, מוצא לנכון להתלונן על הידלדלות הלשון בתקופתו ועל הרעש והלהג הכובשים כל חלקה טובה, כנראה בעקבות השתלטות האימוגיים והמסורונים הקצרים על המרחב הציבורי ברומי.

ובכלל, תענוג, כתמיד, למצוא את ההווה בעבר וללמוד שלא הרבה משתנה בחברת האדם, גם אם נדמה תמיד שאנחנו מצויים בעיצומה של תקופה חסרת תק"דים. יש נחמה משונה, למשל, בקריאת דבריו של סנקה על שליטים רודפי כבוד, אשר "אין נדיבות שתוכל אי פעם להשביע את תאוותיהם", שכן, בסיכומו של דבר, "הנאתם לראות רבים מאחור פחותה בהרבה מהקושי לראות אחד המקדים אותם".

לא משתנה גם, כנראה, העורבדה שהפילוסופיה של הענווה, של ההסתפקות במועט ושל הפרישה מן ההמון היא לרוב מנת חלקם של אותם המכונים היום פריבילגים, בעלי זכויות יותר. אין ערעור רב בכתביו של סנקה על מוסכמות בדבר נחיתות האשה או ריבוד המעמדות ("אני לועג למי שחושב לו לחרפה לסעוד עם עבדו", הוא מתחסד כמעט). עם זאת, קורות חייו המרתקים – רכבת הרים של קרבה לשלטון ושל גלות בכפייה, של צבירת הון ושל אובדן חירות – מלמדים שהוא בהחלט ידע על בשרו עד כמה חיוני טיפוחה של נפש יציבה, עמידה בטלטלות. גם בריאותו לא היתה טובה. התאבדותו, כשלא יכול היה לשאת עוד את

מכאובי הגוף, יכולה לשמש מופת סוקרטי של הלימה בין תיאוריה למעשה, של תבונה המתגלגלת במעשה.

הרי בסיכומו של דבר, קל יותר להישבות בקסמה של הדרך הפילוסופית מאשר לדבוק בה. במידה רבה, אפוא, המכתבים של סנקה ללוקיליוס טומנים בחובם לא רק עונג, אלא גם איזה איום. חרף לשונם הידידותית והנדיבה והרוח הטובה השררה עליהם, עיקרם הוא עיון במוסר ובכשלים, במוות ובהשלכותיו על החיים. הקריאה הרצינית בהם עשויה אפוא להיות מחייבת ונועזת יותר מכפי שנדמה. היא דורשת מן הקוראים לא רק לעיין בחוכמה, אלא גם לבחור באומץ, לבחור ממש, בטוב. ■